

31. Melnyk, M.I. (2000), *Khabarnystvo : zahalna kharakterystyka, problema kvalifikatsiyi, udoskonalennya zakonodavstva : monohrafiya* [Bribery : general characteristics, problem of classification, improvement of legislation : monograph], Parlamentske vyd-vo, Kyiv, Ukraine.
32. Haukman, L.D. (2001), *Kvalifikatsiya prestupleniy : zakon, teoriya, praktika* [Classification of crimes : law, theory, practice], AO «Tsentr YurInfoR», Moscow, Russia.
33. Dudorov, O.O. (2015), “A group of persons by previous concert as a form of criminal complicity”, *Visnyk Zaporizhzhya national university. Yurydychni nauky*, no. 3, pp. 130-138.

УДК 343.241 (477)

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ
ЗА ФЕДЕРАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ У США:
ПОВЧАЛЬНИЙ ЗАОКЕАНСЬКИЙ ДОСВІД**

Каменський Д.В., к.ю.н., доцент

*Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Україна
dm.kamensky@gmail.com*

У статті висвітлено деякі особливості призначення кримінальних покарань за економічні злочини у США, а також досліджено шлях реформування кримінального законодавства та судової практики в цій частині. На підставі ознайомлення з еволюцією американської практики призначення покарань від дискреційної до формалізованої й пізніше до дискреційно-формалізованої моделі автор порушує питання про доцільність подальшого обмеження суддівського розсуду у вітчизняній практиці призначення покарань, насамперед за складні ненасильницькі злочини.

Ключові слова: покарання, правила призначення покарань, штраф, майнова шкода, пробація, судова дискреція, формалізація.

**РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ НАЗНАЧЕНИЯ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ ЗА ФЕДЕРАЛЬНЫЕ
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В США: ПОУЧИТЕЛЬНЫЙ ЗАОКЕАНСКИЙ ОПЫТ**

Каменський Д.В.

*Бердянский государственный педагогический университет, ул. Шмидта, 4, г. Бердянск, Украина
dm.kamensky@gmail.com*

В статье освещены некоторые особенности назначения уголовных наказаний за экономические преступления в США, а также исследован путь реформирования уголовного законодательства и судебной практики в этой части. На основании ознакомления с эволюцией американской практики назначения наказаний от дискреционной к формализованной и позже к дискреционно-формализованной модели автором поднимается вопрос о целесообразности дальнейшего ограничения судейского усмотрения в отечественной практике назначения наказаний, в первую очередь за сложные ненасильственные преступления.

Ключевые слова: наказание, правила назначения наказания, штраф, имущественный вред, пробация, судебная дискреция, формализация.

**REFORMATION OF THE FEDERAL ECONOMIC CRIMES SENTENCING SYSTEM IN THE USA:
OVERSEAS INSTRUCTIVE EXPERIENCE**

Kamensky D.V.

*Berdiansk state pedagogical university, str. Shmidt, 4, Berdiansk, Ukraine
dm.kamensky@gmail.com*

The article highlights some specific features of imposing of criminal punishments for economic crimes in the USA. Also the path of reformation of criminal legislation and judicial practice in this part has been researched. The origins of the U.S. Sentencing Commission and its Guidelines are revealed. In particular, the drastic contrast between sentencing practices, including the area of white collar criminality, before the Guidelines enactment in 1987 and after that period is exposed. Some arguments by Ukrainian commentators on the nature and application approaches in the federal sentencing system are discussed; partially incorrect points are brought up.

The author focuses his research on the nature and impact of the 2001 Economic crimes package of the federal Sentencing Guidelines that has significantly enhanced imposition of criminal penalties for white collar offenses. In

addition, the element of pecuniary harm as the key element of the sentencing severity and some of its practical flaws are examined, proposals by American academics to rethink its value are discussed.

The major goals of criminal punishment under the Article 65 of the Criminal Code and §3553(a) of the U.S. federal Criminal Code are compared. The author makes a conclusion that they are meaningfully close in only about one third part, while differ significantly in major part. It is argued that American approach to identifying of such sentencing goals as elimination of sentencing practice discrepancies and necessity to fully compensate harm to victims demonstrates federal legislator's commitment to stability and justice in the national sentencing policy.

As a general conclusion of the research piece, major flaws of economic crimes sentencing principles in Ukraine, especially when compared to much more severe approach in the United States, are exposed. Thus, a proposal to strictly formalize this currently unacceptable practice is made.

Key words: punishment, sentencing rules, fine, property damage, probation, judicial discretion, formalization.

Перш ніж перейти до викладу основного матеріалу статті, хотілось би зазначити, що окремі кримінально-правові аспекти призначення покарань за економічні злочини ми вже розглядали в попередніх роботах [1; 2]. Звичайно, вони не можуть претендувати на завершеність юридичного аналізу, хоча б з огляду на той масив нормативного, правозастосовного та доктринального матеріалу, наявність окремих неузгодженостей, проблем у правозастосовній практиці, реформаторських пропозицій, дискусій та зауважень, що супроводжують функціонування системи покарань за економічні злочини у США.

Метою пропонованої статті є висвітлення основних законодавчих і правозастосовних тенденцій у сфері кримінально-правової регламентації порядку призначення покарань за федеральні економічні злочини у США на сучасному етапі, а також ідентифікація тих аспектів системи призначення покарань, що можуть бути використані для удосконалення вітчизняного кримінального закону та практики в цій сфері.

Ми вже писали про те, що федеральне кримінальне законодавство США не містить визначення покарання, по суті віддаючи вирішення цього питання «на відкуп» судовій практиці, а також доктрині. Складається враження, що для американських юристів поняття «покарання» є чимось очевидним [3, с. 205]. Можна лише припустити, що провідну роль у збереженні саме такого підходу невизначеності відіграв загальновідомий американський прагматизм, що наскрізь пронизує у тому числі сферу кримінально-правового регулювання, а можливо, і відсутність відповідних законодавчих (чи навіть доктринальних) традицій.

Специфіка, проблемні питання, перспективи розвитку законодавства і практики призначення покарань за економічні злочини в США були і продовжують бути предметами наукових розвідок Стефаноса Бібаса, Пітера Хеннінга, Лани Фріман, Данієля Фейчні, Еллен Подгор, Люсіана Дервана, Денієла Четхема, Джемі Густафсона, Деріка Волрата тощо. Результати досліджень деяких із них будуть використовуватись у наступних рядках.

Як пише І.Д. Козочкін, реформа в сфері покарання в штатах та на федеральному рівні була на той час обумовлена такими причинами: неефективністю реабілітаційної моделі з її системою невизначених вироків та істотними відмінностями під час призначення покарань за однакові чи схожі злочини, але перш за все – зростанням злочинності. На перший план висувається концепція «справедливо заслуженого» (по суті, мета – відплата або кара), що реалізується введенням нової системи визначених вироків. Вчений є прибічником поглибленого вивчення апробованого американського досвіду в частині формалізованого призначення покарань із метою його можливого запозичення в діяльності судів на пострадянському просторі [4, с. 11].

У свою чергу, В.М. Додонов пропонує розглядати кримінально-правовий захід як будь-який вид (спосіб) державного примусу, що застосовується на підставі судового рішення до особи у зв'язку зі скоєнням нею чи іншою особою кримінально караного діяння, у якому (у рішенні) знаходить свій прояв реакція держави на скоєне діяння. При цьому на підставі аналізу законодавства і практики призначення покарання в різних країнах світу автор робить висновок про те, що в сучасному кримінальному праві відсутній єдиний підхід до визначення кримінально-правових заходів, їх складу та класифікації. У кожній окремо взятій країні законодавець вирішує ці питання на власний розсуд [5, с. 257]. Останню тезу автора яскраво підтверджує американський підхід до створення унікальної формалізовано-дискреційної моделі призначення покарань, що спостерігається на сучасному етапі.

Зі справжнім науковим інтересом сприймається стаття В.О. Тулякова та А.С. Макаренко, присвячена з'ясуванню правової природи загальних засад призначення покарання, у т.ч. шляхом доречного

звернення до релевантного зарубіжного досвіду. Зокрема, критично аналізуючи зміст ст.65 Кримінального кодексу (далі – КК) України та новітні доктринальні тренди щодо розуміння сутності й практичного значення вітчизняної теорії пеналізації, автори згадують про те, що протягом історії розвитку кримінального законодавства України дискреційний метод призначення покарання залишався домінуючим. Автори висловлюють критичні зауваження на адресу недостатньої визначеності кримінально-правових норм, багатозначності деяких термінів і понять, варіативності покарання, відсутності в законі детальних і чітких правил, критеріїв призначення покарання – чинників, що мають своїм наслідком нестабільність забезпечення кримінально-правового регулювання, різнобій у судовій практиці, а інколи й очевидні помилки судів. На цьому фоні перспективною виглядає розробка законодавцем юридичного «оптимуму» співвідношення формальних і дискреційних засад, що має сприяти підвищенню авторитету судового рішення, недопущенню зловживання правом, а також, що видається пріоритетним, боротьбі з корупцією [6, с. 209].

Перш ніж перейти до розгляду питання про призначення покарань за економічні злочини у США, спробуємо порівняти зміст загальних засад призначення покарання в наших державах. Ці вихідні положення стосуються всіх без винятку злочинів, а отже, поширюються й на економічні посягання, що залишаються у фокусі нашого дослідження. Ст. 65 КК України називає такі загальні засади призначення покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин¹; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Далі у ст. 65 КК наведено перелік правил, що визначають «механіку» призначення достатнього та справедливого покарання: 1) особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів; 2) більш суворий вид покарання з-поміж передбачених за вчинений злочин призначається лише в разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів; 3) призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу за вчинений злочин, можливе за ст.69 КК; 4) більш суворе покарання, ніж передбачене статтями Особливої частини КК за вчинений злочин, може бути призначене за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків згідно зі ст.ст.70 та 71 КК; 5) у випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди.

Якщо спробувати зіставити американський підхід до визначення основних правил (принципів) призначення покарання за федеральний злочин, то відповідний аналіз необхідно починати з § 3553(a) федерального КК. Параграф містить нормативний перелік обставин, що мають враховуватись під час призначення покарання: 1) природу та обставини діяння, а також минуле й особисті характеристики засудженого; 2) необхідність призначення конкретного виду покарання а) для відображення серйозності злочину, забезпечення поваги до закону та застосування справедливого покарання за злочин; б) для встановлення належного спеціального та загального попереджувального ефекту для відповідного злочину; в) для надання засудженому можливості навчатися чи отримувати професійні навички, надання медичної допомоги, а також забезпечення іншими необхідними ресурсами під час відбування покарання в найбільш ефективний спосіб; 3) передбачені законом види покарань; 4) види та межі призначення покарань відповідно до федеральних інструкцій з призначення покарань; 5) поточні зміни встановленого порядку призначення покарань, що набрали юридичну силу не раніше дня призначення покарання; 6) необхідність уникати необґрунтованих розбіжностей під час призначення покарань засудженим зі схожою кримінальною історією та які скоїли схожі злочини; 7) необхідність компенсувати шкоду, заподіяну потерпілим від злочину.

Порівняння обох комплексів правил про призначення покарання спонукає висловити такі міркування. Нормативно закріплені вихідні засади призначення покарання, на наш погляд, збігаються приблизно на чверть – у частині врахування тяжкості злочину та недопущення шляхом застосування адекватного покарання нових проявів злочинної поведінки з боку засудженого в майбутньому. В інших нормативно визначених проявах вітчизняний та американський підходи до побудови засад призначення покарання є принципово різними. Взяти хоча б вказівки американського законодавця на врахування змін у порядку призначення покарань, на необхідність уникати необґрунтованих

¹ За винятком випадків, передбачених ч.2 ст.53 КК (яка регламентує особливості застосування покарання у вигляді штрафу).

розбіжностей під час призначення покарань, а також на необхідність компенсувати шкоду, заподіяну потерпілим від злочину. Юридичне закріплення цих принципів підкреслює ту серйозну увагу, яку американський законодавець приділяє стабільності та справедливості у справі призначення федеральних покарань. Скептики можуть закинути автору цих рядків, що подібні правила вже і так втілені на рівні вітчизняної практики призначення покарань. Водночас загальновідомо, що практика і закон – категорії різні, при цьому законодавчі орієнтири є завжди первинними, адже саме вони спрямовують і корегують розвиток правозастосовної практики. Відповідно, якість реалізації кримінально-правових норм, і не в останню чергу їх санкцій, безпосередньо залежить від точності виконання на практиці вимог закону.

Звернемо увагу на вихідні організаційно-правові засади процесу призначення покарань за федеральні економічні злочини. Так, Комісія з призначення покарань США (англ. United States Sentencing Commission, далі – Комісія) була створена Актом про реформу покарань (англ. Sentencing Reform Act, далі – Акт) у 1984 р. і має статус незалежного федерального агентства, афілійованого з судовою гілкою федеральної влади. Історично цей Акт був реакцією Конгресу на наявну в той час масштабну проблему серйозних розбіжностей на практиці під час призначення кримінальних покарань за подібні злочини [7].

Сьогодні Комісія головним чином забезпечує реалізацію трьох завдань: 1) запровадження підходів у сфері покарання для застосування федеральними судами, у т. ч. федеральних «Інструкцій з призначення покарань США» (англ. United States Sentencing Guidelines, далі – USSG), для визначення форми та ступеня суворості покарання для порушників, засуджених за федеральні злочини; 2) сприяння Конгресу та представникам виконавчої гілки влади під час розробки дієвої моделі кримінальної політики держави; 3) збирання, аналіз і поширення інформації про широке коло питань в частині призначення покарань за федеральні злочини, що використовується Конгресом, виконавчими органами федеральної влади, судами, практикуючими юристами у галузі кримінального права і процесу, науковцями та громадськістю [8]. А.В. Савченко пише з цього приводу, що офіційно оприлюднені Комісією документи сприяють уніфікації судової діяльності, долають ймовірні зловживання з боку суддівського корпусу та впливають на те, щоб покарання призначалось у більш-менш єдиних межах, без широких амплітуд коливання щодо видів і розмірів [9, с. 272-273].

Під час розробки формалізованої таблиці призначуваних розмірів покарання у вигляді позбавлення волі Комісія зробила висновок, що в разі засудження за «білокомірцеві злочини» сформульованим законодавчим цілям покарання найкраще відповідають незначні терміни позбавлення волі, які водночас стають невідворотними. Зокрема, покарання у нижньому діапазоні правил призначення покарань, а саме до дванадцяти місяців, може виражатися в різних умовах ізоляції від суспільства – від обмеження волі за місцем проживання засудженого до традиційного позбавлення волі. Таким чином, хоча внаслідок проведення реформи вірогідність позбавлення волі за економічні злочини і була значно підвищена, водночас ознаки суворості та тривалості кримінальних покарань залишались диспропорційними, надаючи нові важелі для призначення суворіших покарань у вигляді штрафу та пробації, однак при цьому значно менш суворих порівняно з позбавленням волі.

Далі звернемо увагу на доречні статистичні дані, які відображають практику призначення кримінальних покарань за федеральні економічні злочини. Під час роботи симпозіуму з питань призначення покарань за економічні злочини, організованого Комісією у вересні 2013 р. у м. Нью-Йорк, були оприлюднені такі статистичні показники за результатами опрацювання близько 60 тисяч кримінальних справ про економічні злочини у період 2003–2012 рр. Якщо в 2003 р. було засуджено 6 332 особи за економічні злочини (що становило 10,8% від загальної кількості засуджених за федеральні злочини), то в 2012 р. цей показник збільшився уже до 8 507 осіб (11,4% від загальної кількості засуджених). Середній розмір заподіяної такими посяганнями матеріальної шкоди зріс із 18,4 тис. дол. у 2003 р. до 95,4 тис. дол. у 2012 р., тобто майже в п'ять разів. Спостерігалось і зростання середнього розміру покарання у вигляді позбавлення волі: від 10 місяців у 2003 р. до 22 місяців у 2012 р.² Кількість покарань у вигляді реального позбавлення волі також зросла – з 44,9% від

² При цьому, починаючи з 2005 р., коли ВС США ухвалив рішення у справі «Сполучені Штати проти Букера», розрив між реально призначеними і встановленими «Інструкціями» мінімальними розмірами покарань у вигляді позбавлення волі щороку зростав [16]. Так, якщо реально призначене покарання в 2012 р. в середньому складало 22 місяці, то за «Інструкціями» – у середньому 29 місяців. Отже, дискреційне відхилення складало 7 місяців.

всіх «економічних» вироків у 2003 р. до 61,5% у 2012 р.³ Це свідчило про наявність тренду більш суворого реагування держави (через судову практику) на прояви економічної злочинності. Далі, у 83% кримінальних справ про економічні злочини, розглянутих у 2012 р. розмір матеріальної шкоди склав менш ніж 1 млн. дол., а у 53,9% її розмір склав менш ніж 120 тис. дол. Нарешті, щодо частоти застосування обтяжувальних покарання обставин у 2012 р.: у 50% із 8 507 вироків єдиною обтяжувальною обставиною було заподіяння матеріальної шкоди, у 35,4% – матеріальна шкода та одна інша обтяжувальна обставина, у 4,4% – лише інша обтяжувальна обставина (без матеріальної шкоди) та в 10,2% не було жодної обтяжувальної обставини. Серед найбільш застосовуваних, окрім матеріальної шкоди, обставин були: наявність десяти або більше потерпілих (59,1% від всіх вироків), використання особливих засобів чи переведення злочинної діяльності в інше місце або за межі США (34,7%) і зловживання (підроблення) засобами ідентифікації особи (28,4%) [10]. Наведені цифри, по-перше, вказують на щорічне зростання кількості «білокомірцевих злочинів» і, відповідно, розміру покарань за них, а по-друге, підкреслюють домінуючу матеріальну складову цих посягань з огляду на поширеність випадків заподіяння потерпілим саме матеріальної шкоди у значних розмірах.

У 2001 р., коли Сполучені Штати захлеснула масштабна хвиля корпоративних скандалів і було порушено чимало гучних справ про «білокомірцеві злочини», «Інструкції» були істотно перероблені саме в частині протидії економічній злочинності. Цей проект отримав неофіційну назву «Пакет економічних злочинів» (англ. Economic Crime Package). Головна ідея цих змін полягала в мінімізації кількості випадків виходу судів за мінімальні межі формалізованої таблиці призначення покарань під час застосування останніх.

Зміни 2001 р. склалися з кількох основних компонентів: 1) консолідація рекомендацій у частині крадіжки, знищення майна та шахрайства в один розділ; 2) запровадження уніфікованої таблиці визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної економічними злочинами, а також окремої таблиці за податкові злочини; 3) введення єдиної дефініції шкоди для застосування системи покарань; 4) системне редагування тексту «Правил» із метою врахування нововведень у частині визначення матеріальної шкоди та порядок її встановлення.

Американський підхід до реформування системи покарань за економічні злочини вимагав ідентифікувати насамперед ті види злочинів, які слід карати більш суворо та які відповідають більш високим рівням тяжкості за формалізованою системою покарань. Під час реформи Комісія з призначення покарань взяла за основу розміри покарань, що призначались судами в минулому, врахувала офіційно висловлену Конгресом США критику щодо відсутності належного контролю за злочинністю та необхідності запровадження більш суворих санкцій, а також взяла до уваги той факт, що протягом тривалого періоду часу покарання за економічні злочини явно не відповідали тяжкості заподіяних ними наслідків. Зараз відповідно до прямої вказівки федерального законодавця, закріпленої в § 994(m) розділу 28 Зібрання законів США, Комісія повинна була врахувати ту обставину, що чинна на момент реформи система покарань не відображала ступінь тяжкості злочинів. Відповідно, на Комісію покладался прямий юридичний обов'язок створити оновлену систему покарань, яка була б здатна трансформувати суспільну небезпечність конкретних злочинів у конкретні строки позбавлення волі.

Під час розробки нових правил Комісія широко спиралась на емпіричний матеріал. Зокрема, були проаналізовані дані з десяти тисяч винесених вироків, були досліджені елементи злочинів на предмет їх змістовних і відмінних характеристик, також були вивчені інструкції та статистичні звіти федеральної Комісії з питань звільнення від покарань, а також інформація з інших об'єктивних джерел про чинну практику призначення покарань. Головна ідея тут полягала в з'ясуванні критеріїв, якими керувалися суди під час відмежування покарань за подібні діяння. За результатами аналітичного опрацювання великого масиву інформації Комісія сконцентрувала свою увагу на ключовому і водночас найбільш чутливому для всієї практики призначення покарання питанні – засуджувати особу до позбавлення волі чи ні.

Проведена в США реформа порядку призначення покарань за федеральні економічні злочини вказує на необхідність дотримання послідовного, системного й емпірично перевіреного підходу в цій сфері

³ Для порівняння: кількість випадків застосування пробації (вироку з випробуванням) за аналогічний проміжок часу зменшилась з 30,2% до 19,8%.

кримінальної політики держави. Підтримка системного підходу під час розроблення теорії пеналізації злочинів простежується й у роботах вітчизняних вчених. Зокрема, Н.О. Гуророва та Ю.А. Пономаренко звертають увагу на ту обставину, що низка положень Кодексу вказують на безсистемність, безпідставність і взаємну неузгодженість покарань за деякі види злочинів. Це, на думку авторів, було викликано відсутністю єдиного методологічного підходу до побудови санкцій і призвело до низки недоліків у кримінальному законі. Відповідно, пишуть автори, з метою подолання вказаних недоліків і недопущення їх появи в майбутньому перед наукою кримінального права стоїть завдання розроблення єдиної загальної теорії пеналізації злочинів, придатної до застосування в санкціях усіх статей Особливої частини КК незалежно від ознак злочинів, що в них передбачаються. Така теорія може бути розроблена на основі сучасних досягнень учень про кримінально-правову політику, кримінальний закон і кримінальну відповідальність з урахуванням новітніх ідей про сутність прав людини і межі державної влади, з використанням правил законодавчої техніки [11, с. 46]. Наявність серйозних розбіжностей між пеналізацією злочинів у вигляді законодавчої регламентації покарань, з одного боку, і призначеними судами покараннями в конкретних кримінальних справах, з іншого, на що, до речі, також звертають увагу українські дослідники, може саме свідчити про безсистемність (якщо не сказати, безлад) у цьому напрямі кримінально-правової політики України. Натомість у США проблему безсистемності та неузгодженості нормативно закріплених цілей і чинної практики призначення покарань свого часу було більш-менш точно ідентифіковано, унаслідок чого були розроблені нормативні зміни для її усунення. Хоча задля справедливості тут слід зауважити, що подібні заходи далеко не завжди досягали очікуваних позитивних результатів – можливо, з огляду на фундаментальний і багатогранний характер проблеми побудови збалансованої моделі пеналізації суспільно небезпечних діянь.

Наразі положення про порядок обчислення покарань за економічні злочини в США закріплені в декількох частинах другої глави «Інструкцій», яка передбачає особливості призначення покарань за різні групи федеральних злочинів. Так, частина В «Загальні економічні злочини» визначає порядок призначення покарань за основні прояви корисливих злочинів – крадіжку, розтрату, шахрайство, підлог, фальшивомонетництво (окрім підробки державних облігацій на пред'явника), зловживання з інсайдерською інформацією на фондовому ринку, здійснення операцій із завідомо викраденим майном, а також просте знищення чи пошкодження майна. Таким чином, частина В визначає питання покарань за широке коло федеральних злочинів, закріплених у різних розділах Зібрання законів США. Частини R, S і T «Інструкцій» далі передбачають нормативні механізми призначення покарань за злочинні порушення антимонопольного законодавства, легалізацію злочинних доходів і порушення порядку звітування про фінансові операції, а також податкові злочини відповідно. Кримінально-правові наслідки злочинів проти довілля та проти правосуддя, що на практиці є також традиційними проявами «білокомірцевої злочинності», врегульовані частинами J та Q другої глави «Інструкцій» [12].

Дещо спірним, на нашу думку, видається твердження Є.Ю. Полянського про те, що за вчинення небезпечних злочинів як федеральне, так і локальне законодавство встановлюють обов'язкові мінімальні розміри покарання, нижче за який воно не може бути призначене за жодних умов [13, с. 214]. Можливо, для підсилення своєї тези автору доречно було б звернутися безпосередньо до санкцій відповідних федеральних заборон, адже наш власний аналіз санкцій у диспозиціях злочинів різних категорій (зокрема, проти державного управління, проти життя та здоров'я, економічних прав, громадської безпеки) виявив (без претендування на істину в останній інстанції), що принаймні в переважній більшості випадків нижня межа покарання у вигляді позбавлення волі, а у випадку зі штрафом – також і верхня межа, у законі не передбачені [14]. Саме тут стають у нагоді формалізовані діапазони покарань, передбачені «Інструкціями». Вони орієнтують суди, відтепер уже виключно з позиції рекомендацій, на конкретні мінімальні та максимальні розміри покарань, на які суд може опиратися в процесі обрання покарання за конкретний злочин.

Також потребує уточнення висловлена у вітчизняній юридичній літературі позиція про те, що у США під час призначення покарання ступінь тяжкості діяння визначається на основі вихідного рівня злочину, установленого в так званій Шкалі кримінальних покарань. Ступінь тяжкості злочинів визначається в межах усталеного в державах загального права поділу суспільно небезпечних діянь на місдімінори та фелонії (іноді ще і на так звані регуляторні злочини) [15, с. 216-217]. Напевно, більш коректно тут вести мову про ступінь тяжкості не власне діяння, а покарання за нього. Що ж до

передбаченої «Інструкціями» таблиці тяжкості кримінальних покарань (англ. Sentencing Table), то вона може лише опосередковано вказувати на ступінь суспільної небезпечності конкретного злочину з огляду на рівень тяжкості застосованого за нього покарання та всіх супутніх характеристик, що мають збільшити або, навпаки, зменшити розмір покарання (а отже, і ступінь небезпечності діяння).

Послідовний аналіз положень уже згаданого нами вище § 3553(b) КК США на предмет його відповідності Конституції США та узгодженості з федеральними інструкціями став предметом розгляду Верховним Судом США (далі – ВС США) у справі «Сполучені Штати проти Букера» (2005 р.) [16]. Суд постановив, що право на слухання кримінальної справи судом присяжних, закріплене у шостій Поправці до Конституції США, окрім факту попереднього засудження за злочин, вимагає, щоб тільки обставини, визнані підсудним (обвинуваченим) чи встановлені присяжними поза будь-яким розумним сумнівом, враховувалися для встановлення покарання, що перевищує його встановлений законом розмір, незалежно від того, чи уклав підсудний угоду про визнання вини, чи був засуджений. На думку Є.Ю. Полянського, це рішення ознаменувало кінець ери суворой формалізації кримінально-правових санкцій, що, у свою чергу, зумовило загальне пом'якшення американської кримінально-правової політики на початку XXI століття [17, с. 19]. Своім рішенням вища судова інстанція держави скасувала положення § 3553(b) КК США про те, що під час призначення конкретного покарання суд повинен врахувати види та межі призначення покарань відповідно до федеральних інструкцій з призначення покарань.

Проведене в межах статті дослідження деяких аспектів реформування системи призначення покарань у США, так само як висвітлення цієї системи та її доречне порівняння з вітчизняною, дало нам підстави сформулювати такий узагальнюючий висновок. Американський досвід у цій частині не можна назвати однозначним, адже він, як, власне, і суспільні процеси навколо нього, має безліч відтінків та проявів: він є багатограним, часом суперечливим, а часом і взагалі нерациональним. Якщо до ухвалення федеральних Інструкцій з призначення покарань у цьому сегменті судової практики панувала значна непередбачуваність (якщо не сказати, хаос), то після ухвалення Інструкцій в 1987 р. почалась ера жорсткої формалізації та передбачуваності, що завершилась у 2005 р. після винесення ВС США прецедентного рішення у справі Букера. Наявний сьогодні підхід до призначення федеральних покарань, у тому числі й за економічні злочини, можна охарактеризувати як дискреційно-формалізований. Так, відтепер суди є вільними у своїх волевиявленнях під час призначення покарання, при цьому Інструкції продовжують існувати, оновлюватись і виконувати своєрідну роль рекомендаційного стандарту. Врешті-решт, цей документ існує вже майже два десятиліття, він довів свою життєздатність і є результатом роботи команди висококласних фахівців у галузі кримінального права і процесу. Якщо тут провести умовну паралель, то відмовитись від «Інструкцій» для американських судів буде все одно що для вітчизняних судів відмовитись від звернення, хоча б у дорадчому режимі, до положень Постанови ПВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» № 7 від 24.10.2003 р. або будь-якого аналогічного за своїм змістом і юридичною силою документу.

На фоні еволюції американської правосвідомості та практики призначення кримінальних покарань вітчизняні проблеми у цій сфері стають, на наш погляд, більш помітними. У нашій державі дискреційний лібералізм судів породжує небезпечні ситуації, коли зміст призначеного покарання явно не відповідає ступеню тяжкості скоєного злочину. Це особливо помітно у кримінальних справах про злочини, що є ненасильницькими, однак заподіюють матеріальну та нематеріальну шкоду в істотних розмірах – господарські, службові, у сфері правосуддя, проти довкілля, проти безпеки виробництва тощо. У пересічних українців, включаючи автора цих рядків, створюється враження, що покарання за окреслені види злочинів стає якоюсь прийнятною «платнею» для їх суб'єктів. Шляхом винесення необгрунтовано м'яких вироків вітчизняним «білокомірцевим» злочинцям, попереджувальне та виправне значення кримінальної відповідальності нівелюється в геометричній прогресії. З таким станом речей важко погодитись, однак сумні реалії сьогодення в цій частині можна охарактеризувати відомим американським висловом «нічого особистого – просто бізнес». Отже, вочевидь, настав час нам серйозно замислитись над створенням нової моделі призначення покарань – моделі без проявів судового свавілля, моделі обгрунтовано жорсткої формалізації суддівського розсуду. Нічого особистого – просто бізнес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каменський Д.В. Порівняльно-правовий аналіз кримінального права України та федерального кримінального права США в частині призначення покарань за економічні злочини [Електронний ресурс] / Д.В. Каменський // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 4. – С. 227-231. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/4_2015/61.pdf.
2. Каменський Д.В. Призначення покарань за федеральні економічні злочини в США : від законодавчої формалізації до судової дискреції / Д.В. Каменський // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 266-270.
3. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / [под ред. и с предисл. И.Д. Козочкина]. – М. : Институт международного права и экономики имени А.С. Грибоедова, 2001. – 576 с.
4. Козочкин И.Д. Современное состояние и проблемы уголовного права США : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / И.Д. Козочкин. – М., 2008. – 40 с.
5. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : [монография] / В.Н. Додонов ; под общ. и науч. ред. д.ю.н., профессора, засл. деятеля науки РФ С.П. Щербы. – М. : Издательство «Юрлитинформ», 2009. – 448 с.
6. Туляков В.О. Призначення покарання [Електронний ресурс] / В.О. Туляков, А.С. Макаренко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 208-227. – Режим доступу : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_13.pdf.
7. United States Sentencing Commission, Simplification Draft Paper [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ussc.gov/research/research-and-publications/simplification-draft-paper-2>.
8. United States Sentencing Commission's Mission [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ussc.gov/about-page>.
9. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : [монографія] / А.В. Савченко. – К. : КНТ, 2007. – 596 с.
10. United States Sentencing Commission Symposium on Economic Crime (September 18-19, 2013) [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/research-projects-and-surveys/economic-crimes/20130918-19-symposium/Sentencing_Guideline_Application_Info.pdf.
11. Гуторова Н.О. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики [Електронний ресурс] / Н.О. Гуторова, Ю.А. Пономаренко // Вісник Асоціації кримінального права. – 2013. – № 1. – С. 32-49. – Режим доступу : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_3.pdf.
12. United States Sentencing Guidelines (Effective, November 1, 2015) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ussc.gov/guidelines/2015-guidelines-manual>.
13. Полянський Є.Ю. Кримінально-правова доктрина США : генезис, обґрунтування, перспективи : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / Є.Ю. Полянський ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – О., 2015. – 417 с.
14. 18 U.S. Code Part I – Crimes [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I>.
15. Туляков В.О. Призначення покарання [Електронний ресурс] / В.О. Туляков, А.С. Макаренко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 208-227. – Режим доступу : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_13.pdf.
16. United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.law.cornell.edu/supct/html/04-104.ZS.html>.
17. Полянський Є.Ю. Кримінально-правова доктрина США : генезис, обґрунтування, перспективи : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / Є.Ю. Полянський. – О., 2015. – 38 с.

REFERENCES

1. Kamenskyi, D.V. (2015), "Comparative legal analysis of criminal law of Ukraine and federal criminal law of the USA in the part of assignment of punishment for economic crimes", *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, no. 4, pp. 227-231, available at : http://www.lsej.org.ua/4_2015/61.pdf.
2. Kamenskyi, D.V. (2015), "Assignment of punishment for federal economic crimes in the USA : from the legal formalization to the judicial discretion", *Chasopys Kievan university law*, no. 4, pp. 266-270.
3. (2001), *Uholovnoe pravo zarubezhnykh hosudarstv. Obshchaya chast* [Criminal law of foreign countries. General part], Institute of international law and economy of the name of A.S. Griboedov, Moscow, Russia.
4. Kozochkin, I.D. (2008), "Current status and problems of the criminal law of the USA", Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, Russian university of friendship of people, Moscow, Russia.
5. Dodonov, V.N. (2009), *Sravnitelnoe uholovnoe pravo. Obshchaya chast : monohrafiya* [Comparative criminal law. General part : monograph], Izdatelstvo «Yurlitinform», Moscow, Russia.
6. Tulyakov, V.O. and Makarenko, A.S. (2013), "Assignment of punishment", *Visnyk Asotsiatsiyi kryminalnoho prava Ukrayiny*, no. 1, pp. 208-227, available at : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_13.pdf.
7. "United States Sentencing Commission, Simplification Draft Paper", available at : <http://www.ussc.gov/research/research-and-publications/simplification-draft-paper-2>.
8. "United States Sentencing Commission's Mission", available at : <http://www.ussc.gov/about-page>.
9. Savchenko, A.V. (2007), *Kryminalne zakonodavstvo Ukrayiny ta federalne kryminalne zakonodavstvo Spoluchenykh Shtativ Ameryky : kompleksne porivnyalno-pravove doslidzhennya : monohrafiya* [Criminal legislation of Ukraine and federal criminal legislation of the United States : comprehensive comparative legal study : monograph], KNT, Kyiv, Ukraine.
10. "United States Sentencing Commission Symposium on Economic Crime (September 18–19, 2013)", available at : http://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/research-projects-and-surveys/economic-crimes/20130918-19-symposium/Sentencing_Guideline_Application_Info.pdf.
11. Hutorova, N.O. and Ponomarenko, Yu.A. (2013), "Penalization of crimes as the direction of penal policy", *Visnyk Asotsiatsiyi kryminalnoho prava*, no. 1, pp. 32-49, available at : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_3.pdf.
12. "United States Sentencing Guidelines (Effective November 1, 2015)", available at : <http://www.ussc.gov/guidelines/2015-guidelines-manual>.
13. Polyanskyi, E.Yu. (2015), "Criminal and legal doctrine of the USA : genesis, justification, prospects", Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, National university "Odesa law academy", Odesa, Ukraine.
14. "18 U.S. Code Part I – Crimes", available at : <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I>.
15. Tulyakov, V.O. and Makarenko, A.S. (2013), "Assignment of punishment", *Visnyk Asotsiatsiyi kryminalnoho prava Ukrayiny*, no. 1, pp. 208-227, available at : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_13.pdf.
16. United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005), available at : <https://www.law.cornell.edu/supct/html/04-104.ZS.html>.
17. Polyanskyi, E.Yu. (2015), "Criminal and legal doctrine of the USA : genesis, justification, prospects", Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, National university "Odesa law academy", Odesa, Ukraine.